

ПРОФОРІЄНТАЦІЯ І ПРОФВІДБІР ЯК ПЕРЕДУМОВА ПІДГОТОВКИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНИХ ФАХІВЦІВ

Багаторічний досвід викладання у ВНЗ дозволяє констатувати, що переважна більшість абітурієнтів обирають свій фах несвідомо, вони не обізнані зі специфікою майбутньої професійної діяльності, не ознайомлені з програмою професійної підготовки спеціалістів обраного фаху. Це призводить до того, що вже наприкінці першого курсу розчаровані студенти втрачають мотивацію до навчально-професійної діяльності, переводяться на заочну форму навчання або припиняють його взагалі та починають працювати. Ті, хто за цей період визначилися з вибором фаху, що буває вкрай рідко, переходять на інші спеціальності. Не новина, що навіть наприкінці бакалаврської підготовки студенти, які усвідомлюють небажання пов'язувати майбутню професійну діяльність з обраною сферою, продовжують навчання у ВНЗ. Наслідком такої ситуації є перенасичення ринку праці фахівцями «модних» спеціальностей; низький рівень професійної компетентності великої кількості фахівців з вищою освітою; зайва витрата коштів на підготовку фахівців, які не працюватимуть надалі за обраним фахом; ускладнення педагогічної діяльності викладачів вищої школи, які мають працювати з немотивованою аудиторією та витрачати додаткові сили на пошук дидактичних засобів мотивування студентів до навчально-пізнавальної діяльності; невисока якість професійної підготовки фахівців у ВНЗ у цілому.

Профорієнтація як засіб забезпечення трудової соціалізації школярів, її зміст, форми і методи є предметом досліджень багатьох наукових галузей, адже її досліджують у соціологічному, психологічному, педагогічному, фізіологічному аспектах. Різноманітні проблеми профорієнтаційної роботи вивчали А. Голомшток, М. Захаров, О. Купрєвич, Т. Пазюченко, В. Симоненко, Л. Старікова, Л. Турчина, Б. Федоришин, Т. Фіоктїстова, Р. Хмелюк, А. Чернявська, Н. Шалима та інші.

З огляду на це, ми пропонуємо ознайомитися з досвідом профорієнтаційної роботи, яку проводить кафедра соціальної роботи та кадрового менеджменту (СРКМ) Одеського національного політехнічного університету (ОНПУ).

Як відомо, сучасна профорієнтаційна робота умовно має внутрішню та зовнішню складові. Внутрішня складова забезпечується психологом або соціальним педагогом, які працюють у загальноосвітніх навчальних закладах (ЗНЗ). Головним недоліком профорієнтаційної роботи у більшості ЗНЗ є несистематичність, відрив від реалій загальноукраїнського та регіонального ринків праці, незнання особливостей надання освітніх послуг ВНЗ певного міста або регіону і, в окремих випадках, небажання співпрацювати з ВНЗ, які пропонують свій внесок у проведення такої роботи. На жаль, профорієнтаційна робота, яку проводять психолог або соціальний педагог у школах, обмежена анкетуванням щодо визначення професійної спрямованості абітурієнтів до певного виду діяльності та оголошенням її результатів школярам або їх батькам.

Що стосується зовнішньої складової, то її забезпечують ВНЗ та окремі їх кафедри. Така робота зводиться до проведення днів відкритих дверей на базі ВНЗ, його факультетів і кафедр; рекламних акцій у ЗМІ; інформування школярів щодо можливих напрямів підготовки у певному ВНЗ як на базі загальноосвітніх навчальних закладів, так і на його офіційному сайті. У такому випадку профорієнтаційна робота має переважно рекламний характер і ставить за мету переконати потенціальних абітурієнтів обрати ВНЗ, який рекламується. Недоліком профорієнтаційної роботи, яку проводять ВНЗ, є також неузгодженість заходів самого закладу з окремими його структурними підрозділами, що призводить до перенавантаження шкіл відвідувачами з приводу профорієнтаційної роботи, відривом вчителів і учнів від навчального процесу і, як наслідок, до небажання керівників ЗНЗ співпрацювати з представниками ВНЗ.

Вихід з такого становища вбачаємо у пошуку та впровадженні нових шляхів профорієнтаційної роботи, оскільки перехід країни на електронну подачу заяв із зазначенням пріоритету, обраного абітурієнтами для вступу ВНЗ, ставить до профорієнтаційної роботи більш високі вимоги.

Не претендуючи на ліквідацію всіх зазначених недоліків і вплив на загальну профорієнтаційну політику ВНЗ, кафедра СРКМ ОНПУ може поділитися досвідом організації такої роботи в межах однієї окремої спеціальності «Соціальна робота».

Профорієнтаційна робота на кафедрі СРКМ проводиться за кількома напрямками, які мають на меті взаємодоповнюватись, оскільки кожен з них реалізований відокремлено від інших і не приносить бажаних результатів.

Слід зазначити, що система профорієнтаційної роботи повинна бути досить гнучкою і будуватися з урахуванням тенденцій вибору студентами майбутньої професії. Тому на початку кожного року на кафедрі проводиться анкетування студентів спеціальності «Соціальна робота», за результатами якого відбувається організація профорієнтаційних заходів на поточний рік. Так, анкетування 30 студентів-першокурсників, проведене на початку 2015–2016 навчального року, дозволило з'ясувати, що вибір професії соціального працівника за інформацією на офіційному сайті ОНПУ і сайті кафедри СРКМ зробили 17 студентів (57%); за порадою друзів та родичів – 10 студентів (33%); за результатами презентації в школі – 2 студенти (7%). Були й такі відповіді: «зі своїм сертифікатом міг вступати тільки сюди» (4 студенти або 13%). Лише 3 студенти (10%) зробили свій вибір завчасно, знаючи сутність соціальної роботи, проаналізувавши різні ВНЗ з приводу подальшого навчання та обравши ті екзамени ЗНО, які потрібні для вступу на цю спеціальність.

Усвідомлюючи малу ефективність презентацій спеціальності в школах і зберігаючи її як один із заходів у системі профорієнтаційної роботи, кафедра певною мірою вдосконалила таку роботу і залучила до її проведення студентів денної та заочної форм навчання. Так, у межах дисциплін «PR-технології в соціальній роботі» і «Ораторське мистецтво» студенти мали розробити презентацію спеціальності і кафедри та виступити з нею в кількох ЗНЗ відповідно до розкладу профорієнтаційної роботи, що складається на кафедрі. Залучення студентів до такої роботи показало, що школярі можуть почути не тільки кваліфіковані відповіді з питань професійного навчання, які надають викладачі, але й більш відкрито поспілкуватися зі студентами щодо їхнього побуту, дозвілля, спорту, творчих студій, літніх шкіл, оздоровлення, студентського самоврядування тощо; ознайомитися з дисциплінами, які вивчають на різних курсах навчання з позиції самих студентів. Студенти заочної форми навчання можуть також поділитися досвідом роботи в обраній галузі. Крім того, як свідчить практика, такі заходи позитивно впливають на мотивацію навчально-професійної діяльності самих студентів.

З метою популяризації спеціальності відбувається постійне оновлення інформації на сайті кафедри, де поряд з відомостями про кадровий склад, науковий і методичний потенціал кафедри, її заходи, міститься інформація про саму спеціальність, яку надають студенти кафедри та її випускники (на роликах). У фотогалереї розміщуються фото останніх студентських заходів (творчого конкурсу студентських робіт, концертів у будинках-інтернатах для малят, відвідування анатомічного музею тощо).

З метою узгодження профорієнтаційної роботи кафедри з роботою університету в цілому кафедра проводила анкетування школярів щодо їхньої приналежності до певного виду діяльності («людина – природа», «людина – техніка», «людина – людина», «людина – знакова система», «людина – художній образ»). Спочатку таке анкетування відбувалося під час презентацій у ЗНЗ, а його результати та кваліфіковані рекомендації щодо вибору спеціальностей, які відповідають кожному виду діяльності і надаються ОНПУ, студенти могли отримати на базі кафедри. Так, у 2014–2015 навчальному році в такому анкетуванні взяли участь 306 учнів м. Одеси і

Одеської області. Далі анкету було переведено в електронний формат і розміщено на сайті кафедри, що дозволило не тільки уніфікувати цей процес і прискорити термін отримання результатів анкетування, але й розширити коло школярів, зокрема із сільської місцевості.

У 2015–2016 навчальному році на кафедрі СРКМ розроблено додатковий профорієнтаційний захід – безкоштовна тренінгова програма для школярів випускових класів. Інформацію про тренінги школярі могли отримати на днях відкритих дверей в ОНПУ, на дошках об'яв у своїх школах, а також на сайті кафедри СРКМ. Тренінгова програма передбачала 10 тренінгових занять тривалістю 90 хвилин, що проводилися на базі кафедри досвідченими викладачами, які мають досвід проведення тренінгів. Так, тренінгове заняття 1 «Я б пілотом став, нехай мене навчать» мало на меті зорієнтувати школярів на правильний вибір майбутньої професії та ознайомити їх з особливостями вступної кампанії. Тренінгове заняття 2 «Я – у дзеркалі» було спрямовано на формування у школярів поваги до себе; розуміння своїх бажань і почуттів оточуючих; зміну ставлення до себе та оточуючих; подолання бар'єрів у спілкуванні. Тренінгове заняття 3 «Впевнена поведінка» передбачало не тільки розвиток у школярів упевненості у собі та своїх діях, але й набуття навичок комунікації й ефективної взаємодії. Тренінгове заняття 4 «Спілкуємось ефективно» дозволяло школярам набутти навичок ефективної взаємодії з позицій партнерства й адекватного сприйняття свого успіху та інших. Тренінгове заняття 5 «Правильне спілкування з протилежною статтю» було спрямовано на набуття школярами вмінь «помічати» співрозмовника (співрозмовницю) та його (її) особливості; усвідомлювати свої потреби і потреби співрозмовника (співрозмовниці) у спілкуванні; домовлятися; аналізувати складні сімейні обставини. Тренінгове заняття 6 «Ми обираємо, нас обирають» мало на меті активізацію внутрішніх ресурсів школярів, формування їхніх життєвих настанов, комунікативних навичок і вмінь співпрацювати. Тренінгове заняття 7 «Гроші. Любов. Успіх або Що я знаю про себе?» передбачало ознайомлення школярів з їхніми внутрішніми «програмами» і настановами, ступенем їх впливу на успішність, взаємодію з людьми та рівень життя. Тренінгове заняття 8 «Народження команди» дозволяло школярам набутти навичок самостійного прийняття рішень і самостійних дій в умовах невизначеності; групової взаємодії; сензитивності тощо. Тренінгове заняття 9 «Вижити неможливо розслабитися. Де у Вас кома або як пережити шкільні екзамени?» було спрямовано на профілактику емоційного вигорання у школярів випускних класів. Тренінгове заняття 10 «Шляхи, що ми обираємо» передбачало набуття школярами навичок знаходження власних ресурсів; усвідомлення своїх цінностей і життєвих цілей; самоуправління; самопрезентації; орієнтації у виборі професії тощо. Школярі могли відвідувати всю тренінгову програму або окремі заняття, що їх зацікавили, адже оголошення містили стислу характеристику кожного тренінгу. Такий профорієнтаційний захід, незважаючи на кропітку підготовку викладачів, викликав неабиякий інтерес у потенційних абітурієнтів, дозволив ознайомити їх з кафедрою і університетом у цілому.

Ефективна профорієнтаційна робота неможлива без моніторингу ринку надання освітніх послуг за спеціальністю «Соціальна робота». Тому кафедра СРКМ постійно аналізує програми підготовки вказаних фахівців різними ВНЗ України, розмір оплати за навчання за контрактом для денної та заочної форм за різними освітньо-кваліфікаційними рівнями (як в Україні в цілому, так і за окремими регіонами), що дозволяє оцінювати власні шанси в період вступної кампанії, прогнозувати її результати.

Отже, основними профорієнтаційними заходами, що їх здійснює кафедра СРКМ, є такі: вивчення шляхів вибору студентами майбутньої професії; постійне оновлення сайту кафедри з урахуванням змін у програмах професійної підготовки, кафедральних подій і подій студентського життя; проведення презентацій спеціальності студентами та викладачами кафедри на базі ЗНЗ; проведення електронних анкетувань школярів на предмет приналежності до певного виду

професійної діяльності та за його результатами надання рекомендацій щодо вибору спеціальності; реалізація тренінгових програм для абітурієнтів, що мають на меті допомогти школярам визначитися з майбутнім фахом, набути необхідних для його реалізації особистісних якостей; вивчення ринку надання освітніх послуг за вказаною спеціальністю.

Сподіваємося, що пошук та впровадження нових шляхів профорієнтаційної роботи серед школярів випускових класів дозволить їм робити професійний вибір усвідомлено: базуючись на ґрунтовних знаннях про різноманітні професії і ринок праці, зокрема міжнародний, щодо затребуваності спеціалістів певного фаху; аналізуючи різні програми професійної підготовки в різних ВНЗ України та за кордоном, а також враховуючи відповідність власних знань, здібностей і особистісних якостей вимогам професії, що обирається.

***В.В. Корнецьук,**
професор, д-р педагог. наук,
завідувач кафедри соціальної роботи та кадрового менеджменту
Одеського національного політехнічного університету*